

BATI BALKAN ÜLKELERİ İLE TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ'NE TAM ÜYELİK OLASILIKLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Yrd. Doç. Dr. Elif Uçkan Dağdemir
Anadolu Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Özet

Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile ilişkiler, Avrupa Birliği için önceliğe sahip olan ve gündem belirleyen ilişkiler bütünü olmuştur. Avrupa Birliği Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile tarihinin en kapsamlı genişleme sürecini başlatmıştır. Avrupa Birliği'nin yaşanan son genişleme sürecini Türkiye'nin tam üyeliği ile tamamlayacağı öngörüldükçe, Batı Balkan ülkelerinin de genişleme gündemine dahil edilme olasılığı ortaya çıkmaya başlamıştır.

Çalışmada öncelikle Avrupa Birliği'nin 1990'lı yıllardan itibaren izlediği Batı Balkan Politikaları incelenmiştir. Çalışmanın diğer bölümlerinde Batı Balkan ülkelerinin Türkiye ile birlikte Avrupa Birliği'nin genişleme sürecine dahil edileceği varsayımından hareketle, ilgili ülkelerin olası tam üyelikleri temel ekonomik göstergeler, taraflar arasındaki ticaret hacmi ve Avrupa Birliği'nin kurumsal yapılanması ele alınarak değerlendirilmiş ve ülkelerin Avrupa Birliği'nin bütünleşme sürecindeki yerleri tahmin edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Avrupa Birliği, Avrupa Birliği ve genişleme, Avrupa Birliği ve Türkiye, Avrupa Birliği ve Batı Balkan ülkeleri, Türkiye ve Batı Balkan ülkeleri.

An Assessment on the Possibility of Full Membership of the Western Balkan Countries and Turkey to the European Union

Abstract

The relations between the European Union and the Central and Eastern European Countries have had a priority on the agenda of the European Union. The European Union has started an enlargement process with those Central and Eastern European Countries. The possibility of accepting the Western Balkan countries to this enlargement process has emerged while Turkey was supposed to be the last member of the process.

In this paper, the policies of the European Union which have been developed for the Western Balkan countries are examined as a first step. Then, the full membership possibilities of the Western Balkan countries and Turkey are evaluated considering the basic economic indicators, the trade volume between the parties and the institutional structures of the European Union. Finally, the positions of those countries within the integration process of the European Union are tried to be estimated.

Key words: European Union; enlargement of the European Union, European Union and Turkey, European Union and Western Balkan countries, Turkey and Western Balkan countries.

Batı Balkan Ülkeleri ile Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Tam Üyelik Olasılıkları Üzerine Bir Değerlendirme

GİRİŞ

Avrupa Birliği 1980'li yıllarda Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte başlayan Doğu Avrupa ülkelerinin Batı Avrupa'ya entegrasyonu sürecinde etkin bir role sahip olmuştur. Avrupa Birliği Orta ve Doğu Avrupa ülkeleriyle kısa sürede ikili ilişkiler kurmuştur. Avrupa Birliği zaman içinde geliştirdiği ikili ilişkilerle de yetinmeyerek, aralarında Balkan ülkelerinin de yer aldığı Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri için tarihinin en kapsamlı genişleme sürecini başlatmıştır.

Avrupa Birliği 1990'lı yılların başlarında eski Yugoslavya'dan ayrılmaya başlayan Batı Balkan ülkeleri ile ikili ilişkiler kurmakta geç kalmıştır. Avrupa Birliği bölge ülkeleri arasında yaşanan savaşı sonlandıran Dayton Barış Antlaşmaları'nı takiben Güneydoğu Avrupa politikası kapsamında Batı Balkan ülkeleri için politikalar geliştirmeye başlamıştır.

Avrupa Birliği, Orta ve Doğu Avrupa genişlemesinin sonuna gelindiği ve Türkiye'nin tam üyeliğiyle birlikte genişleme sürecinin tamamlanacağı varsayımlarında bulunduğu bir aşamada, Batı Balkan ülkelerini içine alan yeni bir genişleme gündemi oluşturmaya başlamıştır. Avrupa Birliği'nin Batı Balkan ülkeleri için yeni bir genişleme süreci başlatmayacağı, Türkiye'nin de içinde bulunduğu Orta ve Doğu Avrupa genişlemesini Batı Balkan ülkelerinin tam üyelikleriyle sonuçlandıracağı da düşünülebilir. Batı Balkan ülkeleri Avrupa Birliği nezdinde Türkiye'den sonraki tam üye adayları olarak kabul görmektedirler. Bu durumda Batı Balkan ülkeleri ile Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyelik olasılıklarının değerlendirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

1. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN BATI BALKANLAR POLİTİKASI'NIN ARKA PLANI

Avrupa Birliği¹ Batı Balkan ülkelerinde² yaşanan gelişmeler karşısında Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine uyguladığı etkin politikaların benzerlerini ilgili ülkeler için geliştirmek konusunda yeterince hızlı ve tutarlı davranmamıştır. Avrupa Birliği Batı Balkan ülkelerini uzun yıllar 'uzak ve yoksul akrabalar' olarak görmüştür (CEPS, 1999:32). Avrupa Birliği Orta ve Doğu Avrupa politikasındaki başarısının aksine, Batı Balkanlar'daki dağılıma süreci, etnik çatışmalar ve insani dramlar karşısında kararlı tutum, davranış ve politikalar izleyememiştir. Avrupa Birliği'nin bölge ülkelere yönelik politikalarının çelişkiler ve tutarsızlıklar içerdiği görülmektedir. Avrupa Birliği Kosova Savaşı öncesinde bir anlamda bekle-gör politikası izlemiştir (BOKOVA, 2002:24). Berlin Duvarının yıkılışıyla birlikte Doğu ile Batı Almanya arasındaki bölünmüşlük ortadan kalkarken, Avrupa ile Batı Balkanlar arasına adeta yeni bir duvar inşa edilmiştir (CLUB OF THREE, 2000:5).

Avrupa Birliği'nin yakın geçmişteki dış siyasi ve ekonomik ilişkileri incelendiğinde, Balkan ülkelere öncelik tanınmadığı dikkati çekmektedir. Avrupa Birliği açısından Balkanlar'da Türk-Yunan anlaşmazlıklarının dışında diğer bölge ülkelerinden kaynaklanan herhangi bir huzursuzluk ve sorun yaşanmamıştır. Belki de bu yüzden uzun yıllar Balkanlar bölgesi için etkin bir politika geliştirmeye gereksinim duymamış olan Avrupa Birliği, bölge ülkelerinde 1990'larda yaşanan iç karışıklıkları ve etnik çatışmaları önleyecek, siyasi ve ekonomik istikrarı tesis etmeye yardımcı olacak bir politikaya yön vermekte geç kalmış olabileceği düşünülebilir..

Balkan ülkelerinin Avrupa-Atlantik bölgesinin güvenliği ve istikrarı için ne kadar büyük bir önem arz ettikleri ancak yaşanan savaşlar, askeri uyuşmazlıklar ve ekonomik çöküş sonrasında anlaşılabilmiştir. Balkanlar'da ortaya çıkan dramatik ortam, Avrupa Birliği'ne Avrupa coğrafyasının siyasi ve ekonomik istikrarını sağlama konusunda öncü olma şansı tanıyarak bir anlamda kendi uluslararası kimliğini ve uluslararası güvenilirliğini ispatlama fırsatı yaratmıştır. Balkan ülkeleri açısından ise Avrupa Birliği'ne entegrasyon, demokratik değerlerin benimsenmesini ve serbest piyasa ekonomisinin tesis edilmesini kolaylaştıracak güçlü bir teşvik unsuru niteliği taşımaktadır. Diğer

1 Çalışmada ağırlıklı olarak 1990 yılı sonrası incelendiğinden Avrupa bütünlüşme süreci için Avrupa Birliği terimi kullanılmıştır.

2 Arnavutluk, Bosna-Hersek, Hırvatistan, Makedonya ve Yugoslavya Federal Cumhuriyeti Batı Balkan ülkeleri olarak adlandırılmıştır.

bir ifade ile Avrupa Birliği'ne entegrasyon, Balkan ülkelerinin Avrupa normlarını benimsemeleri ile eş anlam taşımaktadır (BOKOVA, 2002:25-26).

Avrupa Birliği 1990'lı yılların ilk yarısında Balkan ülkelerini Güneydoğu Avrupa ülkeleri olarak tanımlamış ve Balkan ülkelerine yönelik ilk politika girişimlerini Güneydoğu Avrupa politikası çerçevesinde şekillendirmiştir. 1990'lı yılların ikinci yarısında Güneydoğu Avrupa ülkeleri olarak tanımlanmış olan Bulgaristan, Romanya, Macaristan ve Slovenya'ya tam üyelik perspektifi verilmesiyle birlikte Güneydoğu Avrupa politikasının yerini Batı Balkanlar politikası almaya başlamıştır. Çalışmanın bu bölümünde öncelikle Avrupa Birliği'nin Güneydoğu Avrupa politikası kapsamında başlattığı girişimler incelenmiş, daha sonra Batı Balkanlar politikası çerçevesinde katedilen yol ve ulaşılmaya çalışılan nihai hedef ortaya konmuştur.

1. 1. Güneydoğu Avrupa Politikası Çerçevesinde Şekillenen İlişkiler

Avrupa Birliği'nin Güneydoğu Avrupa ülkeleri olarak benimsediği ülkelere yönelik ilk kapsamlı politika girişimi, Fransa'nın önerisiyle 13 Aralık 1995 tarihinde oluşturulan *Royaumont Süreci*'dir. *Royaumont Süreci*, Güneydoğu Avrupa'da istikrar ve iyi komşuluk süreci olarak tanımlanmaktadır. *Royaumont Süreci*'nin barış, istikrar, işbirliği ve demokrasi ilkelerini benimsemiş, genişleyip bütünleşen bir Avrupa ailesi yaratma idealine hizmet edeceği düşünülmüştür. *Royaumont Süreci*'nin temel amacı, kültürel ve sosyal önyargıları aşmak ve sınır ötesi işbirliğini güçlendirmek isteyen sivil toplum örgütlerini biraraya getirerek bölgenin istikrarına katkıda bulunmaktır (<http://royaumont.lrf.gr>).

Royaumont Süreci'ne eski Yugoslavya Cumhuriyetleri olan Bosna-Hersek, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti (Sırbistan-Karadağ), Makedonya, Hırvatistan ve Slovenya, bu ülkelere komşu olan Arnavutluk, Macaristan, Bulgaristan, Romanya ile Türkiye ve Avrupa Birliği ülkeleri, Rusya ile ABD katılmaktadır. Ayrıca Sürece Avrupa Komisyonu, Avrupa Parlamentosu, OSCE ve Avrupa Konseyi de dahil edilmiştir. Dr. Panagiotis Roumeliotis 28 Kasım 1997 tarihinde Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi tarafından *Royaumont Süreci* koordinatörü olarak atanmıştır. *Royaumont Süreci*, 9 Kasım 1998 tarihli Bakanlar Konseyi kararı ile Avrupa Birliği'nin Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası kapsamına alınmıştır (http://europa.eu.int/comm/external_relations/news/01-00/ip-00-65.htm). *Royaumont Süreci* bölgenin istikrarını ekonomik işbirliği yerine sosyo-kültürel işbirliği yoluyla sağlamayı hedeflemiştir.

Avrupa Birliği *Royaumont Süreci* başlatıldıktan bir yıl sonra, 1996 yılında Güneydoğu Avrupa ülkeleri olarak tanımladığı Arnavutluk, Bosna-Hersek, Hırvatistan, Makedonya ve Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nden oluşan beş Batı Balkan ülkesine *Bölgesel Yaklaşım* adı altında yeni bir politika geliştirmiştir. Avrupa Birliği'nin *Bölgesel Yaklaşım* politikası, adı geçen beş ülke arasında ekonomik ve siyasi ilişkilerin güçlendirilmesini öngörmekle birlikte, bölgesel işbirliğini güçlendirecek yeni öneriler geliştirmektedir. Ayrıca politikaya verilecek mali destek sınırlıdır ve belki hepsinden daha da önemlisi politika ilgili ülkeleri amaca yönlendirecek güçlü teşvik unsurları içermemektedir (UVALIC, 2001:63).

NATO'nun 24 Mart 1999 tarihinde Sırp askeri güçlerini bombalamaya başlaması, Avrupa Birliği için Güneydoğu Avrupa ülkelerine yönelik uzun dönemli ve kalıcı bir istikrar politikası geliştirmeyi kaçınılmaz kılan bir dönüm noktası olmuştur. NATO'nun girişimini destekleyen Avrupa Birliği'ne üye ülke hükümetleri özellikle askeri güç kullanımı konusunda kendi ülke kamuoylarında puan kaybetmeye başlamışlardır. Balkanlar'da karşı karşıya kalınan üçüncü savaş olan Kosova savaşı, Avrupa Birliği'nin siyasi ve askeri krizleri önleme konusunda etkin dış politika yürütemediğini bir kez daha gözler önüne sermiştir (FRIIS/MURPHY, 2000:768-769).

NATO bombardımanının başlangıcından bir hafta sonra, 1 Nisan 1999 tarihinde Avrupa Birliği Dönem Başkanı Almanya, Güneydoğu Avrupa ülkelerine yönelik *İstikrar Paketi* adı altında yeni bir politika önerisinde bulunmuştur. Bölge ülkelerinin istikrarı ve ekonomik kalkınması için uzun dönemli stratejiler öngören *İstikrar Paketi*, Avrupa Birliği açısından Güneydoğu Avrupa ülkelerini Avrupa'nın değerlerine ve kurumsal yapılarına sıkı sıkıya bağlayacak bir girişim olarak görülmüştür (AGENCE EUROPE, 1999:4).

İstikrar Paketi'nin temel hedefi, Güneydoğu Avrupa'da uzun dönemli bir istikrar ortamı tesis etmektir. *İstikrar Paketi* Güneydoğu Avrupa ülkelerinde barış ortamının sağlanması, demokrasinin benimsenmesi, insan haklarına gereken önemin verilmesi ve ekonomik kalkınmanın hızlandırılması çabalarını destekleyerek, bölgede istikrarın sağlanmasına destek olmayı amaçlamaktadır. *İstikrar Paketi*'nin Yugoslavya'yı Avrupa'nın siyasi ve ekonomik sistemine yaklaştıracak bir girişim olacağı da düşünülmüştür (CAMERON/KINTIS, 2001:109).

İstikrar Paketi Güneydoğu Avrupa ülkelerinde siyasi ve ekonomik istikrarı kalıcı kılmak için bir çok alanda işbirliğine gitmeyi öngörmektedir. Örneğin; insan haklarına, temel özgürlüklere ve azınlık haklarına saygılı bir kurumsal yapılanmaya gidilmesi, adalet sisteminin ve medyanın özgür ve bağımsız kılınması, sivil toplum örgütlerinin güçlendirilmesi gibi konularda işbirlikleri

geliştirilmesinin bölge ülkelerinde siyasi istikrarın tesis edilmesini kolaylaştıracağı öngörülmektedir. Bölge ülkelerindeki ekonomik istikrara ise güçlü makroekonomi politikalarıyla yönetilen serbest piyasa ekonomisi kurallarıyla ve özellikle de ticaretin serbestleştirilmesi yoluyla ulaşılabileceğine inanılmıştır.

İstikrar Paketi'nin bir önceki paragrafta birkaç örneği verilen işbirliği öngörülerinden özellikle ekonomik işbirliği ile ilgili olanların nasıl hayata geçirilecekleri konusu yeterince açık değildir. Örneğin; Avrupa Birliği ile Güneydoğu Avrupa ülkeleri arasındaki ticaretin serbestleşmesi konusuna *İstikrar Paketi*'nin nasıl bir katkı sağlayacağı belli değildir. Aynı şekilde bölge ülkelerinde ekonomik istikrarın sağlanması için hangi güçlü makroekonomi politikalarına başvurulacağı da açıkça belirtilmemiştir (GLIGOROV, 2001:12-19).

Güneydoğu Avrupa ülkelerinde siyasi ve ekonomik istikrarın sağlanması konusunda *İstikrar Paketi*'nda yer alan gerçek teşvik unsuru, bölge ülkelerine Avrupa Birliği'ne tam üyelik perspektifi sunuyor olmasıdır. Avrupa Birliği, *İstikrar Paketi*'nin öngörüsü olan *İstikrar ve Ortaklık Antlaşmaları* yoluyla Güneydoğu Avrupa ülkelerine kendi demokratik ve ekonomik değerlerini benimsetmeyi nihai politika tercihi olarak ortaya koymuştur. Avrupa Birliği'nin aynı politika tercihini, Haziran 1993 Kopenhag Zirvesi'nde almış olduğu kararlar doğrultusunda Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri için de benimsemiş olduğu hatırlanmalıdır. Avrupa Birliği'nin 1989 yılından günümüze değin Güneydoğu Avrupa ülkeleri için geliştirdiği farklı ilişki modellerine Tablo 1'de yer verilmiştir.

Tablo 1'den görüldüğü gibi, Avrupa Birliği 1989 yılından itibaren Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ve Güneydoğu Avrupa ülkeleri ile yeni ve farklı ilişkiler tesis etmeye başlamıştır. Tablo'dan, Avrupa Birliği'nin önceliği ticaret ve işbirliği antlaşmaları oluşturmaya verdiği ve ilk antlaşmaları da üç Güneydoğu Avrupa ülkesi ve Baltık ülkeleriyle imzaladığı görülmektedir. Ticaret ve işbirliği antlaşmalarını izleyen süreçte Avrupa Birliği Orta ve Doğu Avrupa ülkeleriyle ilişkilerini Avrupa Antlaşmaları ile şekillendirmiştir. Tablo 1, Avrupa Birliği'nin esasen Güneydoğu Avrupa ülkeleri olan Slovenya, Bulgaristan ve Romanya'yı Avrupa Antlaşmaları sürecine dahil etmiş olduğunu göstermektedir. Nitekim sözkonusu üç ülke Avrupa Antlaşmaları sürecine dahil olduktan sonra Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri olarak anılmaya başlamışlardır.

Tablo 1: Avrupa Birliği'nin Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri ile Güneydoğu Avrupa Ülkeleri İçin Geliştirdiği İlişki Modelleri

Ticaret ve İşbirliği Antlaşmaları (1989-1992)	Avrupa Antlaşmaları (1992-1996)	Royaumont Süreci (1995)	Otonom Ticari Tavizler (1996-1997)	Bölgesel Yaklaşım (1996)	İstikrar Paktı (1999)	İstikrar ve Ortaklık Antlaşmaları (2001- -)
Arnavutluk	Bulgaristan	Arnavutluk	Bosna-	Arnavutluk	Arnavutluk	Arnavutluk
Slovenya	Romanya	Bulgaristan	Hersek	Bosna-	Bulgaristan	Bosna-Hersek
Makedonya	Slovenya	Romanya	Hırvatistan	Hersek	Romanya	Hırvatistan
Estonya	Macaristan	Slovenya	Yugoslavya	Hırvatistan	Slovenya	Makedonya
Letonya	Çek Cum.	Bosna-Hersek	Federal Cum.	Makedonya	Macaristan	Yugoslavya
Litvanya	Polonya	Hırvatistan		Yugoslavya	Bosna-Hersek	Federal Cum.
	Slovakya	Makedonya		Federal Cum.	Hırvatistan	
	Estonya	Yugoslavya			Makedonya	
	Letonya	Federal Cum.			Türkiye	
	Litvanya	Türkiye			ABD	
		Yunanistan			Rusya	
		ABD			Kanada	
					Japonya	

Avrupa Antlaşmaları ile Avrupa Birliği'nin ortak üyesi olan Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine Haziran 1993 Kopenhag Zirvesi kararları uyarınca tam üyelik perspektifi verilmiştir. Aralık 1994 Essen Zirvesi'nde katılım öncesi stratejilerin belirlenmesi kararı ile birlikte Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri Avrupa Birliği'nin genişleme gündemine dahil edilmiştir. Böylece Avrupa Birliği Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri olarak tanımladığı Bulgaristan, Romanya ve Slovenya ile ilişkilerini diğer Güneydoğu Avrupa ülkeleri ile ilişkilerine kıyasla çok farklı ve öncelikli bir kulvara taşımıştır.

Çalışmanın daha önceki paragraflarında Avrupa Birliği'nin 1995 yılında Güneydoğu Avrupa ülkelerinde barışı ve istikrarı tesis etmek üzere *Royaumont Süreci* adı altında başlattığı yeni girişime kısaca değinilmişti. Avrupa Birliği Avrupa Antlaşmaları imzaladığı Bulgaristan, Romanya ve Slovenya'yı ve tam üye adayı Türkiye'yi de Güneydoğu Avrupa ülkeleri olarak tanımlayarak *Royaumont Süreci*'ne dahil etmiştir. *Royaumont Süreci*'nin başlatıldığı yıl Bulgaristan, Romanya ve Slovenya'nın Avrupa Birliği'ne tam üyelik başvurusunda bulunmuş oldukları da hatırlanmalıdır. *Royaumont Süreci* ile ilgili verilmesi gereken bir diğer bilgi de ABD'nin Sürece Avrupa Birliği dışından destek veren ülke olmasıdır.

Avrupa Birliği'nin 1980 yılında Yugoslavya ile imzaladığı Ticaret ve İşbirliği Antlaşması'ndan 1996 yılında Bosna-Hersek ve Hırvatistan'a, 1997 yılında ise Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'ne devreden tavizlere de Tablo 1'de otonom ticari tavizler adı altında yer verilmiştir. Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'ne 1997 yılında tanınan tavizlerin 1998 yılında askıya alındığı bilgisini de vermek yerinde olacaktır. Ayrıca Tablo 1'den Avrupa Birliği'nin aynı dönemde *Bölgesel Yaklaşım* adı altında beş Batı Balkan ülkesine yeni bir politika girişimi başlattığı da görülmektedir.

Tablo 1'den Avrupa Birliği'nin 1999 yılında oluşturduğu *İstikrar Paketi*'na *Royaumont Süreci*'nde yer alan Bulgaristan, Romanya, Slovenya ve Türkiye'nin yanısıra Avrupa Birliği'ne Avrupa Antlaşması ile bağlanmış olan Macaristan'ı da dahil ettiği görülmektedir. *İstikrar Paketi* ve *Royaumont Süreci*'nde yer alan bu ülkeler Avrupa Birliği'nin ortak üyeleridir. *İstikrar Paketi*'na ABD ile birlikte Rusya, Kanada ve Japonya da destek vermektedir.

İstikrar Paketi'nda adı geçen *İstikrar ve Ortaklık Antlaşmaları* ise Avrupa Birliği'nin bölge ülkelerine sunduğu son politika aracıdır. Tablo 1'den görüldüğü gibi *İstikrar ve Ortaklık Antlaşmaları*, *Royaumont Süreci* ve *İstikrar Paketi*'nda olduğu gibi tüm Güneydoğu Avrupa ülkelerini değil, sadece Batı Balkan ülkelerini kapsamaktadır. Avrupa Birliği 2001 yılından itibaren *İstikrar ve Ortaklık Antlaşmaları* ile Batı Balkan ülkelerini kendi güçlü ve geniş ortaklık sistemine dahil etmeye başlamıştır.

Avrupa Birliği Ticaret ve İşbirliği Antlaşmaları ile başlayıp *İstikrar ve Ortaklık Antlaşmaları*'na kadar uzanan süreçte Batı Balkan ülkelerine farklı programlardan mali yardımda bulunmuştur. Bu yardımların büyük bölümü Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine mali yardım sunan PHARE Programı ile 1996 yılında Bosna-Hersek, Hırvatistan, Makedonya ve Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'ne yardım sağlamak üzere oluşturulmuş olan OBNOVA Programı ile insani yardım programlarından karşılanmıştır. Arnavutluk PHARE Programı'na 1991 yılında Orta ve Doğu Avrupa ülkeleriyle birlikte dahil edilmiştir. Hırvatistan ile Yugoslavya Federal Cumhuriyeti ise halen PHARE Programı kapsamına alınmamıştır. Avrupa Birliği'nin 1991-1999 yılları arasında Batı Balkan ülkelerine tahsis ettiği toplam yardımlara Tablo 2'de yer verilmiştir.

Tablo 2: Avrupa Birliği'nin 1991-1999 Yılları Arasında Batı Balkan Ülkelerine Tahsis Ettiği Toplam Yardımlar (Milyon Euro)

Ülkeler	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	Toplam
Arnavutluk	368.13	---	---	---	90.15	55.25	96.40	54.30	231.07	895.30
Bosna- Hersek	495.26	---	---	0.21	216.38	445.19	358.89	297.63	253.16	2,066.72
Hırvatistan	204.77	---	---	0.09	38.74	29.59	26.96	24.14	24.50	348.80
Makedonya	96.52	---	---	0.05	34.43	25.00	73.71	25.48	166.81	422.00
Yugoslavya										
Federal Cum.	170.25	---	---	0.37	39.95	24.47	18.13	34.78	385.77	673.72
Toplam	1,334.93	---	---	0.72	419.65	579.50	574.09	436.33	1,061.31	4,406.54

Kaynak: European Commission, 1991-1999 EU Assistance to Southeastern Europe and Western Balkans-Figures 24 Mart 2000 adlı kaynağın verileri kullanılarak derlenmiştir.

Tablo 2'den görüldüğü gibi, Avrupa Birliği Batı Balkan ülkelerinin eski Yugoslavya Cumhuriyeti'nden ayrılarak bağımsızlıklarını ilan ettikleri yıl olan 1991 yılında bölge ülkelerine toplam 1,334.93 milyon Euro'luk yardımda bulunmuştur. Bosna savaşının başladığı 1992 yılından Dayton Barış Antlaşmaları'nın imzalandığı 1995 yılına kadar geçen dönemde Avrupa Birliği bölge ülkelerine hiç yardımda bulunmamıştır. Dayton Barış Antlaşmaları'nın imzalandığı ve *Royaumont Süreci*'nin başladığı 1995 yılından itibaren ise Avrupa Birliği'nin Batı Balkan ülkelerine yıllık ortalama 500 milyon Euro'luk yardımda bulunduğu görülmektedir. *İstikrar Paketi*'nin imzalandığı 1999 yılında Avrupa Birliği'nin bölge ülkelerine tahsis ettiği yardım miktarı yaklaşık iki kat artarak 1,061.31 milyon Euro'ya yükselmiştir.

Tablo 2'deki veriler ülke bazında incelendiğinde, yıllar itibarıyla en fazla yardımın Bosna-Hersek'e tahsis edilmiş olduğu ortaya çıkmaktadır. Bosna-Hersek'in Avrupa Birliği nezdindeki bu ayrıcalıklı konumu, ülkede yaşanan savaşa bağlanabilir. İncelenen dönemde en düşük yardımları ise Hırvatistan ve Makedonya'nın almış olduğu görülmektedir. Avrupa Birliği'nin 1991-1999 yılları arasında Batı Balkan ülkelerine tahsis ettiği yardım toplamı 4,406.54 milyon Euro olmuştur.

1. 2. Avrupa Birliği'nin Yeni Batı Balkanlar Politikası

Avrupa Birliği'nin Yeni Batı Balkanlar Politikası *İstikrar Paketi*'nda öngörüldüğü şekilde *İstikrar ve Ortaklık Antlaşmaları* ile şekillenmektedir. Avrupa Birliği'nin 1962 yılında Yunanistan ve 1964 yılında Türkiye ile başlattığı, 1990'larda EFTA ülkeleri, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ve Akdeniz ülkeleri ile genişlettiği ortak üyelik sistemi, 2001 yılından itibaren Batı Balkan ülkelerini de kapsamına almıştır.

İstikrar ve Ortaklık Antlaşmaları taraflar arasında malların, hizmetlerin, işgücünün, girişimcinin ve sermayenin serbest dolaşımını öngören, belirli alanlarda işbirliği politikaları geliştiren, siyasi diyalog ve bölgesel işbirliği tesis etmeye öncelik veren, adalet ve içişleri politikalarında uyumlu hareket etmeyi hedefleyen ve mali işbirliği içeren antlaşmalardır (http://europa.eu.int/comm/external_relations/see).

Avrupa Birliği *İstikrar ve Ortaklık Antlaşmaları*'nı daha önceki ortaklık antlaşmalarına benzerlik göstermeyen, Batı Balkan ülkeleri için geliştirilmiş özel düzenlemeler olarak tanımlamaktadır. Avrupa Komisyonu'na göre (COMMISSION, 1999) *İstikrar ve Ortaklık Antlaşmaları*, Avrupa Birliği'ne tam üyelik kılavuzu niteliği taşıyan Avrupa Antlaşmaları'na ve eski Sovyetler Birliği Cumhuriyetleri ile bağitlanmış olan ve taraflar arasındaki ilişkileri güçlendirmekte yetersiz kalan Ortaklık ve İşbirliği Antlaşmaları'na uygun birer alternatiftir. Komisyon *İstikrar ve Ortaklık Antlaşmaları*'nin Avrupa Antlaşmaları'ndan farklı antlaşmalar olduğunun altını özellikle çizmektedir.

İstikrar ve Ortaklık Antlaşmaları ile Avrupa Antlaşmaları'nın farklılaştırılmasının Avrupa Birliği açısından iki ayrı nedeni olduğu düşünülebilir. Sözkonusu nedenlerden ilki, *İstikrar ve Ortaklık Antlaşmaları*'nin oluşturulma amacıyla yatmaktadır. *İstikrar ve Ortaklık Antlaşmaları* Batı Balkan ülkelerindeki ekonomik ve siyasi dönüşüm süreçlerine katkıda bulunmaktan çok, bölgede siyasi istikrarın sağlanması amacıyla hizmet etmektedir. Antlaşmalar'ın gerekçelerinde Avrupa Birliği'nin amacının taraflar arasında sadece bir ortaklık yaratmak olmadığı, kısa ve orta vadede istikrarı tesis etmek olduğu belirtilmektedir. Sözkonusu Antlaşmalar'ın Avrupa Antlaşmaları'ndan farklı lanse edilmelerinin diğer nedeninin ise, tarihinin en kapsamlı genişleme sürecini tamamlamakta olan Avrupa Birliği'nin Avrupa Antlaşmaları yoluyla Batı Balkan ülkelerine tam üyelik vaadinde bulunmak istememesinden kaynaklandığı ileri sürülmektedir (PHINNEMORE, 2003:79).

Bu noktada, Avrupa Antlaşmaları'nın esasen tam üyelik perspektifi içeren antlaşmalar olmadığını hatırlatmak yararlı olacaktır. Avrupa Birliği Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine verilecek erken bir tam üyelik taahhüdünün bütünleşme çabalarının hızını keseceği endişesiyle Avrupa Antlaşmaları'na tam

üyelikle ilgili herhangi bir hüküm eklemekten kaçınmıştır. Avrupa Antlaşmaları'nın Avrupa Birliği açısından özel bir önem taşıdığı konusunda ise görüş birliğine varılmıştır (FRIIS, 1997:171). Avrupa Birliği ile Avrupa Antlaşmaları imzalamış olan Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin tümü, Avrupa Antlaşmaları yerine Haziran 1993 Kopenhag Zirvesi'nde alınan kararlara dayanarak tam üyelik başvurularında bulunmuşlar ve genişleme sürecine dahil edilmişlerdir.

Avrupa Birliği her ne kadar *İstikrar ve Ortaklık Antlaşmaları*'nın diğer ortaklık antlaşmalarından farklı olduğunu ileri sürse de, 9 Nisan 2001 tarihinde Makedonya ile 29 Ekim 2001 tarihinde Hırvatistan ile imzalanan *İstikrar ve Ortaklık Antlaşmaları* incelendiğinde, Avrupa Antlaşmaları ile büyük benzerlikler taşıdığı ortaya çıkmaktadır. Her iki antlaşma modelini birbirinden ayıran en temel özellik, *İstikrar ve Ortaklık Antlaşmaları*'nın Batı Balkan ülkelerini Avrupa Birliği'ne tam üyelik için potansiyel aday ülkeler olarak tanımlamasıdır. Yukarıdaki paragrafta da vurgulandığı gibi Avrupa Antlaşmaları tam üyelikle ilgili hükümler içermemektedir.

Avrupa Birliği Yeni Batı Balkanlar politikasını şekillendirme aşamasında bölge ülkelerine tam üyelik perspektifi sunmayı öngörmemiştir. Komisyon'un 26 Mayıs 1999 tarihli, *İstikrar ve Ortaklık Antlaşmaları*'nin daha önceki ortaklık antlaşmalarından farklı olduğunu vurgulayan Görüşü'nde (COMMISSION, 1999) Batı Balkan ülkelerinin Avrupa Birliği'ne tam üyeliklerine herhangi bir atıfta bulunulmamıştır. İlgili Komisyon Görüşü açıklandıktan yaklaşık onbeş gün sonra, 10 Haziran 1999 tarihinde Köln'de kabul edilen *İstikrar Paketi*'nde ise Batı Balkan ülkeleri için Amsterdam Antlaşması ve Haziran 1993 Kopenhag Zirvesi kararlarına dayanan tam üyelik perspektifleri öngörülmüştür. Haziran 2000 Feira Zirvesi'nde Batı Balkan ülkeleri için potansiyel aday ülke ifadesi kullanılmıştır. Kasım 2000'de Zagreb'te gerçekleşen Avrupa Birliği ve Batı Balkan Ülkeleri Liderler Zirvesi'nde ise Batı Balkan ülkelerinin tam üyelik süreçlerinin işleyişi ile ilgili kararlar alınmıştır. Zirve'de her bir Batı Balkan ülkesinin Avrupa Birliği'ne tam üyelik sürecindeki yerinin, gerçekleştirdiği reformlar ve bölgesel işbirliğine yaptığı katkılar gözönüne alınarak belirlenmesine karar verilmiştir.

Makedonya ve Hırvatistan ile imzalanan *İstikrar ve Ortaklık Antlaşmaları*'nda, Feira Zirvesi'nde belirtilen potansiyel aday ülke ifadesi teyit edilmektedir. Ancak her iki Antlaşma'da da tam üyelik için Kopenhag Kriterleri'ne uyum sağlamanın yeterli olmadığı, aynı zamanda ilgili Antlaşmaların başarıyla uygulanması gerektiği vurgulanmaktadır. İlgili Antlaşmaları başarıyla uygulama kriterinin, Batı Balkan ülkelerinin kendi aralarında kalıcı bölgesel işbirlikleri tesis etmelerine bağlı olduğu da açıkça belirtilmektedir. Avrupa Birliği ile Avrupa Antlaşmaları imzalamış olan Orta ve

Doğu Avrupa ülkelerinin tam üyelikleri için Kopenhag Kriterleri'ni sağlamaları yeterli görülürken, Batı Balkan ülkelerinin Kopenhag Kriterleri'ne uyumun yanısıra kendi aralarında işbirliği içinde bulunmaları da ön koşul olarak öngörülmüştür.

Makedonya ve Hırvatistan'ın *İstikrar ve Ortaklık Antlaşmaları* imzalamasıyla başlayan ortaklık süreci, Yunanistan'ın Dönem Başkanlığı'na isabet eden 2003 yılının ilk altı ayında hız kazanmıştır. Batı Balkan ülkelerinin potansiyel aday ülke statülerinin bir kez daha teyit edildiği Aralık 2002 Kopenhag Zirvesi sonrasında Dönem Başkanlığı'nı devralan Yunanistan, Batı Balkan ülkeleri ile oluşturulan İstikrar ve Ortaklık Süreci'ni Avrupa Birliği gündeminin üst sıralarına taşımıştır. 16 Haziran 2003 tarihinde, Avrupa Birliği ile Batı Balkan ülkeleri arasında oluşturulan ortaklık ilişkisinin çerçevesini çizen, ilişkinin ekonomik ve siyasi boyutlarını belirleyen Selanik Gündemi kabul edilmiştir. Selanik Gündemi'nde (http://europa.eu.int/comm/external_relations/see/gacthess.htm), Batı Balkan ülkelere tam üyelik zemini yaratacak olan, diğer aday ülkeler için benimsenen Katılım Ortaklıkları'na benzeyen Avrupa Ortaklıkları geliştirileceği açıklanmıştır. Avrupa Ortaklıkları Batı Balkan ülkelerinin Avrupa Birliği'ne tam üyelik sürecinde yol haritası işlevi görecektir. Ayrıca 21 Haziran 2003 tarihinde Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin, aday ülkelerin ve Batı Balkan ülkelerinin Devlet ve Hükümet Başkanları Selanik Gündemi'ne bağlılıklarını belirten bir Deklarasyon yayımlamışlardır.

Avrupa Birliği'nin Batı Balkanlar'daki siyasi istikrarın sağlanmasını teşvik edici bir unsur olarak neden tam üyelik perspektifini kullanmayı tercih ettiği sorusu ise yanıtlanmayı beklemektedir. Avrupa Birliği'nin Yeni Batı Balkanlar Politikası'nı neden tam üyelik perspektifi ile biçimlendirdiği sorusuna yanıt arayan Friis ve Murphy yaptıkları çalışmada (FRIIS/MURPHY, 2000:778-779) bir Avrupa Birliği yetkilisinin soruya yanıt teşkil edecek yorumuna yer vermişlerdir. Friis ve Murphy'nin çalışmasında yer alan Avrupa Birliği yetkilisinin yorumuna göre; Avrupa Birliği Kosova krizinde etkin bir rol oynamak ve bölgenin istikrarının tesis edilmesine gecikmeksizin katkıda bulunmak amacıyla, mevcut genişleme süreci ile Avrupa Birliği'nin bütünleşme dinamikleri üzerinde yaracağı etkileri yeterince hesaplamadan Batı Balkan ülkelere tam üyelik perspektifi sunmuştur.

Avrupa Birliği daha önceki politika uygulamalarında olduğu gibi, *İstikrar Paketi* ile başlayan yeni politika oluşturma sürecinde de Batı Balkan ülkelerinin savaş sonrası yeniden yapılanma ve Avrupa Birliği'ne entegrasyon çabalarını mali yardımlarla desteklemeyi öngörmüştür. Avrupa Birliği'nin bu dönemde Batı Balkan ülkelere tam üyelik perspektifinin yanısıra, II. Dünya savaşı sonrasında ABD'nin Batı Avrupa'ya verdiği Marshall yardımlarına benzeyen,

kapsamlı bir mali yardım paketi sunması gerektiği yönünde görüşler de ileri sürülmüştür (KEKIC, 2001:20).

Avrupa Birliği 2000 yılına kadar Batı Balkan ülkelerini ağırlıklı olarak PHARE Programı ve OBNOVA Programı ile desteklemiştir. Batı Balkan ülkelerinden Arnavutluk 1991 yılında, Bosna-Hersek ve Makedonya da 1996 yılında PHARE Programı kapsamına alınmıştır. 1996 yılında oluşturulan OBNOVA Programı ise Arnavutluk dışındaki dört Batı Balkan ülkesi için finansman sağlamıştır. Ancak Yeni Batı Balkanlar politikasının benimsenmesiyle birlikte finansman desteğinde etkinliği artırma düşüncesi, yardım programlarının birleştirilmesi ve tek elden yönetilmesi gereğini beraberinde getirmiştir. Avrupa Birliği bu düşünceden hareketle beş Batı Balkan ülkesine mali destek sağlamak üzere, 5 Aralık 1999 tarihli, 2666/2000 sayılı Konsey Tüzüğü ile CARDS Programı'nı oluşturmuştur.

CARDS Programı'nın, Batı Balkan ülkelerinin Avrupa Birliği'ni model alan bir kurumsal, yasal, ekonomik ve sosyal yapılanmaya gitme çabaları ile serbest piyasa ekonomisini benimseme çalışmalarını desteklemesi öngörülmüştür. Ayrıca program bölgesel işbirliğine de büyük önem vermekte ve işbirliği girişimlerini desteklemektedir. 2000-2006 dönemi için CARDS Programı'ndan Batı Balkan ülkelere toplam 4,650 milyon Euro'luk ödenek tahsis edilmiştir.

CARDS Programı'nı diğer destek programlarından ayıran en önemli özellik, programdan destek sağlayabilmenin bir ön koşula bağlanmış olmasıdır. Batı Balkan ülkeleri için CARDS Programı'ndan mali destek alabilmenin ön koşulu demokratik ilkelere, hukukun üstünlüğüne, insan hakları ile azınlık haklarına, temel özgürlüklere ve uluslararası hukuk prensiplerine saygılı bir devlet olmaktır.

Tablo 3'de 2001-2003 yılları arasında CARDS Programı'ndan Batı Balkan ülkelere ayrılmış olan tahsisatlara yer verilmiştir. Tablo'dan 2000-2006 dönemi için ayrılmış olan 4,650 milyon Euro'nun dörtte birinin, tahsisatın ilk üç yılında Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'ne ayrılmış olduğu anlaşılmaktadır. 2001-2003 döneminde CARDS Programı'ndan Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'ne bu kadar büyük bir payın ayrılmış olmasını, ülkede 1999 yılında yaşanan savaşa bağlamak mümkündür. Avrupa Birliği savaş sonrasında ülkenin yeniden yapılanmasına katkıda bulunmayı hedeflemiştir. Avrupa Birliği 1991-1999 döneminde bölge ülkeleri için geliştirdiği farklı yardım programlarından en büyük payı Bosna-Hersek'e tahsis etmiştir. Avrupa Birliği'nin o dönemde de önceliği Bosna-Hersek'in savaş sonrası yeniden yapılanmasına vermiş olduğu kanısına varmak yanlış olmayacaktır. Tablo'dan

2001-2003 döneminde Bosna-Hersek'in öncelik sıralamasında Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin bir sıra gerisinde yer aldığı görülmektedir.

Tablo 3: 2001-2003 Yılları Arasında Batı Balkan Ülkelerine CARDS Programı'ndan Ayrılan Tahsisatlar (Milyon Euro)

Ülkeler	2001	2002	2003	Toplam
-Arnavutluk	37.5	44.9	46.5	128.9
-Bosna-Hersek	105.23	71.9	63.0	240.13
-Hırvatistan	60.0	59.0	62.0	181.0
-Makedonya	56.2	37.5	38.5	132.2
-Yugoslavya Fed.Cum.	526.1	330.6	295.5	1,152.2
<i>Sırbistan</i>	193.8	179.7	229.0	602.5
<i>Karadağ</i>	16.3	13.0	13.5	42.8
<i>Kosova</i>	316.0	137.9	53.0	506.9
-Bölgesel İşbirliği	20.0	43.5	31.5	95.0
Toplam	805.03	587.4	537.0	1,929.43

Kaynak: http://europa.eu.int/comm/europeaid/projects/cards/financial_en.htm

Tablo 3'den, Avrupa Birliği'nin önemle üzerinde durduğu bir konu olan Batı Balkan ülkeleri arasındaki bölgesel işbirliği girişimleri için de bir miktar mali destek tahsis edilmiş olduğu görülmektedir. Tablo'dan Avrupa Birliği'nin 2001-2003 döneminde, 2000-2006 dönemi için ayrılmış olan 4,650 milyon Euro'nun yaklaşık %42'sini harcamayı öngördüğü anlaşılmaktadır.

Avrupa Birliği'nin *İstikrar ve Ortaklık Antlaşmaları* ile Batı Balkan ülkelerine tam üyelik rotası çizdiği Yeni Batı Balkanlar Politikası, Hırvatistan'ın 21 Şubat 2003 tarihli tam üyelik başvurusuyla birlikte meyva vermeye başlamıştır. Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi 14 Nisan 2003 tarihinde Komisyon'dan başvuruya ilgili Avis hazırlamasını talep etmiştir. Böylece Avrupa Birliği bir anlamda yeni bir genişleme süreci başlatmıştır. Esasen Avrupa Birliği'nin yeni bir genişleme süreci mi başlattığı, yoksa Orta ve Doğu

Avrupa ülkelerini kapsayan mevcut genişleme sürecinde eksik kalan Batı Balkan boyutunu mu tamamladığı hususu ayrı bir tartışma konusu olabilir. Batı Balkan ülkelere tam üyelik perspektifi verilmesi ile Hırvatistan'ın tam üyelik başvurusunun Avrupa Birliği'nin Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile genişleme sürecini tamamlamak üzere olduğu bir döneme denk gelmiş olması da tesadüften öte bir gelişme olarak yorumlanmalıdır.

2. BATI BALKAN ÜLKELERİ İLE TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ'NE TAM ÜYELİK OLASILIKLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Bilindiği gibi Avrupa Birliği tarihinin en kapsamlı genişleme süreci olan Orta ve Doğu Avrupa genişlemesinin son aşamasına gelmiş bulunmaktadır. Avrupa Birliği 16 Nisan 2003 tarihinde Bulgaristan ve Romanya dışındaki sekiz Orta ve Doğu Avrupa ülkesi ile Güney Kıbrıs ve Malta ile tam üyelik antlaşmaları imzalamıştır. Onay süreçleri tamamlandıktan sonra 1 Mayıs 2004 tarihinde yürürlüğe girecek olan tam üyelik antlaşmalarıyla Avrupa Birliği beşinci genişleme sürecinin ilk aşamasını tamamlamış olacaktır. Genişlemenin ikinci aşamasında, Avrupa Birliği tarafından Güneydoğu Avrupa ülkeleri olarak tanımlanarak ilgili ülkeler için geliştirilmiş olan politikaların da kapsamına alınmış olan Bulgaristan, Romanya ve Türkiye yer almaktadır. Genişlemenin ikinci aşamasındaki üçlü grup içinde yer alan Bulgaristan ve Romanya'nın Avrupa Birliği'ne tam üye olacakları tarih belirlenmiştir. Bulgaristan ve Romanya'nın 2007 yılında Avrupa Birliği'ne tam üye olacakları kesinlik kazanmışken, Türkiye'nin tam üyelik görüşmelerine başlayacağı tarih bile henüz belirlenmemiştir.

Avrupa Birliği böyle bir ortamda Yeni Batı Balkanlar Politikası kapsamında beş Batı Balkan ülkesini potansiyel tam üye adayı olarak tanımlamıştır. Avrupa Birliği Batı Balkan ülkelere tam üyelik perspektifi sunarak yeni genişleme sürecinin rotasını belirlemiştir. Çalışmanın birinci bölümünde kısaca sorgulandığı gibi, Avrupa Birliği'nin Batı Balkan genişlemesini yeni bir genişleme süreci olarak benimseyip benimsemediği konusu yeterince açık değildir. Avrupa Birliği'nin Batı Balkan genişlemesini, tamamlanmak üzere olan Orta ve Doğu Avrupa genişlemesinin henüz Türkiye dışında hangi ülkeleri kapsayacağı belli olmayan üçüncü aşamasına dahil edeceğini öngörmek yanlış bir tahmin olmayacaktır.

Çalışmanın bu bölümünde beş Batı Balkan ülkesi ile Türkiye'nin Orta ve Doğu Avrupa genişlemesinin üçüncü aşamasına dahil olacakları öngörüsünden hareketle, ilgili ülkelerin Avrupa Birliği'ne olası tam üyelikleri, temel ekonomik

göstergeler, taraflar arasındaki ticaret hacmi ve Avrupa Birliği'nin kurumsal yapılanması ve işleyişi açısından değerlendirilecektir.

2. 1. Tam Üyelik Olasılıklarının Temel Ekonomik Göstergeler Açısından Değerlendirilmesi

Avrupa Birliği'ne tam üye olarak kabul edilen her ülke, Avrupa Birliği'ne üye diğer ülkelere ek mali yükler getirmektedir. Avrupa Birliği bütünleşme süreci için ideal olan sürecin getirdiği yükümlülüklerin üye ülkeler tarafından eşit oranda üstlenilmesidir. Avrupa Birliği'ne üye mevcut onbeş ülke ekonomisi homojen bir yapıya ve gelişmişlik düzeyine sahip değildir. Bu nedenle üye ülkeler her yeni üyenin ekonomik yükünü farklı oranlarda üstlenmek zorunda kalmaktadırlar. Ekonomik düzeyi Avrupa Birliği ortalamasına yakın olan ülkelerin tam üyelikleri ise Avrupa Birliği'ne ek mali katkılar sağlamaktadır. Örneğin Kuzey Avrupa genişlemesi olarak bilinen Avusturya, İsveç ve Finlandiya'nın tam üyelikleri Avrupa Birliği bütçesinin gelir kalemlerinde önemli artışlar sağlamıştır.

Son genişleme sürecinde yer alan aday ülke ekonomilerinin ise Avrupa Birliği ekonomisinin ortalama düzeyinin altında oldukları bilinmektedir. Dolayısıyla bu ülkelerin tam üye olarak kabul edilecekleri 1 Mayıs 2004 tarihinden itibaren Avrupa Birliği için zorlu bir ekonomik uyumlaştırma süreci başlayacaktır. Batı Balkan ülkeleri ile Türkiye'nin olası tam üyeliklerinin Avrupa Birliği'nin bu zorlu ekonomik uyumlaştırma süreci üzerinde yaratabileceği etkiler, bu ülkelerin tam üyelik süreçlerinin değerlendirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Batı Balkan ülkeleri ile Türkiye'nin olası tam üyeliklerinin Avrupa Birliği'nin bu zorlu hazım süreci üzerinde yaratabileceği etkiler nüfus, Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH), işsizlik oranı ve enflasyon gibi temel ekonomik göstergelerin incelendiği Tablo 4 yardımıyla tahmin edilmeye çalışılmıştır. Türkiye Avrupa Birliği ile tam üyelik görüşmelerine başlamamış olan ve tam üyelik tarihi henüz belli olmayan tek aday ülke olduğu için, Tablo 4'teki incelemelerde aday ülkeler grubunun dışında değerlendirilmiştir.

Ülkelerin nüfus göstergeleri, tam üyelik sürecinde Avrupa Birliği'nin en fazla önem verdiği değerlendirme kriterlerinden birini oluşturmaktadır. Tablo 4'e göre, beş Batı Balkan ülkesinin toplam nüfusu Türkiye'nin nüfusunun yarısından azdır. Türkiye'nin nüfusu ise oniki aday ülkenin toplam nüfusunun yarısından fazladır. Tablo'dan Batı Balkan ülkeleri ile Türkiye'nin tam üyelikleriyle birlikte Avrupa Birliği'nin toplam nüfusunun 571 milyona ulaşacağı hesaplanabilir. Bu durumda dünya nüfusunun yaklaşık %10'u Avrupa Birliği vatandaşı olacaktır.

Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin, aday ülkelerin ve potansiyel aday ülkelerin GSYİH büyüklükleri, Avrupa Birliği'nin genişleme süreçlerini tamamladığında ne büyüklükte bir ekonomiye sahip olabileceğini göstermektedir. Ancak Tablo 4'den ülkelerin GSYİH büyüklükleri incelendiğinde, ülke ekonomileri arasındaki eşitsizliğin boyutları açıkça görülmektedir. Tablo'dan, Batı Balkan ülkelerinin toplam GSYİH'sının Türkiye'nin toplam GSYİH'sının %29'unu oluşturduğu hesaplanmaktadır. Türkiye'nin toplam GSYİH'sı Avrupa Birliği'nin toplam GSYİH'sının %2'sine, Batı Balkan ülkelerinin toplam GSYİH'sı ise %0.6'sına karşılık gelmektedir. Batı Balkan ülkeleri arasında Hırvatistan en büyük GSYİH toplamına sahip olan ülke olarak dikkat çekmektedir. Toplam 20,260 milyon dolarlık GSYİH'ya ve 4 milyonluk nüfusa sahip olan Hırvatistan bu göstergeleriyle aday ülkelerden Slovakya ile benzeşmektedir. Türkiye'nin ise 147,683 milyon dolarlık GSYİH rakamıyla, 39 milyon nüfusa ve 176,256 milyon dolar GSYİH değerine sahip olan Polonya'ya yakın durduğu ifade edilebilir.

Ülkelerin 1990-2001 yılları arasında GSYİH'larındaki yıllık ortalama yüzde değişimlerin yer aldığı Tablo 4, Avrupa Birliği'ne üye ülkeler ile aday ülkeler ve potansiyel aday ülkelerin ekonomik gelişme performanslarını da değerlendirme olanağı sunmaktadır. Tablo'dan, ele alınan dönemde Batı Balkan ülkelerinden Arnavutluk ve Hırvatistan'ın GSYİH'larının artmış, Makedonya'nın GSYİH'sının ise %0.4 oranında azalmış olduğu görülmektedir. Aynı dönemde aday ülkelerin GSYİH'larında ortalama %1.3'lük, Avrupa Birliği'nin GSYİH'sında ise ortalama %2.7'lik bir artış yaşandığı göze çarpmaktadır. İncelenen dönemde Türkiye'nin GSYİH'sı %3.3 oranında bir artış göstermiştir.

Tablo 4: Temel Ekonomik Göstergeler (2001 yılı)

Ülkeler	Nüfus (Milyon)	GSYİH (Milyon dolar)	GSYİH	Kişi başına	İşsizlik oranı (%)	Enflasyon
			yıllık ort. % değişim (1990-2001)	düşen GSYİH (dolar)		oranı (%)
-Arnavutluk	3	4,114	3.7	1371	18	3.1
-Bosna-Hersek	4	4,769	---	1192	40	7.3
-Hırvatistan	4	20,260	1.1	5065	19.5	4.9
-Makedonya	2	3,426	-0.1	1713	34.5	5.5
-Yugoslavya						
Federal Cum.	11	10,861	---	987	---	91.0
-Batı Balkan Ülkeleri Topl.	24	43,430	---	---	---	---
-Batı Balkan Ülkeleri Ort.	---	8,686	---	2065	---	---
-Türkiye	66	147,683	3.3	2237	8.3	68.5
-Aday Ülkeler Toplamı	103	407,097	---	---	---	---
-Aday Ülkeler Ort.	---	---	1.1	3952	11.24	7.9
-AB-15 Toplamı	378	7,393,449	---	---	---	---
-AB-15 Ort.	---	---	2.7	19560	7.4	2.9

Kaynak: World Bank, *World Development Indicators*, Nisan 2003 ve European Commission, *The Western Balkans in Transition*, European Economy, Brussels, 2002, adlı kaynak verileri kullanılarak derlenmiştir.

Kişi başına düşen GSYİH değerleri bu ülkelerde yaşayan nüfusun ortalama gelir düzeyini göstermektedir. Tablo 4'ten 2001 yılı itibariyle ülkelerin kişi başına düşen GSYİH ortalamaları incelendiğinde, Batı Balkan ülkeleri

arasında 5065 dolarlık değeriyle kişi başına düşen GSYİH'sı en yüksek ülkenin Hırvatistan olduğu görülmektedir. Batı Balkan ülkeleri arasında en düşük kişi başına düşen GSYİH'ya sahip olan ülkenin, Kosova savaşıdan yeni çıkan Yugoslavya Federal Cumhuriyeti olduğu ortaya çıkmaktadır. Türkiye'de 2237 dolar olarak kaydedilen kişi başına düşen GSYİH, Avrupa Birliği ortalamasının %11.4'üne karşılık gelmektedir. Aynı yıl 2065 dolar olarak hesaplanan Batı Balkan ülkelerinin ortalama kişi başına düşen GSYİH rakamı ise Avrupa Birliği ortalamasının %10.5'ini oluşturmaktadır.

İşsizlik oranları ve enflasyon oranları, Avrupa Birliği'ne üye ülkelerde, aday ülkelerde ve potansiyel aday ülkelerde yaşanan temel iki sorunun boyutlarını görme olanağı sağlamaktadır. Tablo'dan Batı Balkan ülkelerindeki işsizlik oranlarının Avrupa Birliği'ndeki ortalama işsizlik oranından çok yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır. Türkiye'deki işsizlik oranının ise Avrupa Birliği ortalamasına yakın, aday ülkeler ortalamasından düşük olduğu görülmektedir.

Ülkelerin 2001 yılı enflasyon rakamları incelendiğinde ise, %91'lik oranıyla Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin Batı Balkan ülkeleri arasında en yüksek enflasyon oranına sahip olan ülke olduğu ortaya çıkmaktadır. İncelenen yılda Türkiye'de yaşanan ekonomik krizin etkisi, diğer göstergelerin yanısıra enflasyon oranına da yansımış ve ülkenin 2001 yılı enflasyon oranı %68.5 olarak kaydedilmiştir. Türkiye'nin 2002 yılı enflasyon oranının %29.7 olarak gerçekleştiğini de ek bilgi olarak vermek yerinde olacaktır.

Batı Balkan ülkeleri ile Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyelik olasılıklarının temel ekonomik göstergeler açısından genel bir değerlendirmesi yapılmak istenirse; Batı Balkan ekonomilerinin bölgede 1990'larda başgöstermiş olan siyasi istikrarsızlıkların ve bölge ülkeleri arasında yaşanmış olan savaşların etkilerini dış mali destekle bertaraf etmeye çalışan, küçük ekonomiler oldukları ifade edilebilir. Türkiye'nin ise Batı Balkan ülkeleriyle kıyaslanamayacak ölçülerde büyük ve işsizlik ile enflasyon gibi temel ekonomik sorunları daha düşük düzeylerde yaşayan bir ekonomiye sahip olduğu kabul edilmelidir.

Batı Balkan ülkelerinin Avrupa Birliği'ne tam üyelikleri gerçekleştiğinde, ortalama 2065 dolar kişi başına düşen GSYİH'ya sahip olan Batı Balkan ülkelerinin tümü, Avrupa Birliği'nin Yapısal Fonları'nın kapsamına dahil olacaklardır. Bilindiği gibi Avrupa Birliği'nin Bölgesel Politikaları kapsamında, kişi başına düşen GSYİH'sı Avrupa Birliği ortalamasının %75'inden daha düşük olan bölgeler kalkınmada geri kalmış bölgeler olarak tanımlanmakta ve Yapısal Fonlar aracılığıyla desteklenmektedirler. Aynı durum kuşkusuz 2237 dolar kişi başına düşen GSYİH değerine sahip olan Türkiye için de geçerli olacaktır. Batı Balkan ülkeleri ile Türkiye'nin bütün bölgelerinin Yapısal Fonlar

aracılığıyla desteklenmesi ise Avrupa Birliği'ne üye diğer ülkeler için büyük ek mali yükler anlamına gelecektir.

Temel ekonomik göstergeler arasında Batı Balkan ülkeleri ile Türkiye'nin tam üyelikleri için sorun teşkil edebilecek konuların, işsizlik oranlarının yüksekliği ile kişi başına düşen GSYİH'ların düşüklüğünden kaynaklanabileceği anlaşılmaktadır. İşsizlik sorununun Avrupa Birliği ekonomisini tehdit ettiği bir dönemde, özellikle potansiyel aday ülkeler olarak tanımlanan Batı Balkan ülkelerindeki yüksek işsizlik oranlarının ülkelerin tam üyelik süreçlerini zora sokabileceği düşünülebilir.

Son olarak bir tahminde bulunmak gerekirse, incelenen ülkeler arasında Hırvatistan'ın Avrupa Birliği açısından hazmı en kolay ülke olacağı ifade edilebilir. Bu noktada Hırvatistan'ın 21 Şubat 2003 tarihinde Avrupa Birliği'ne tam üyelik için başvuruda bulunmuş olması, tesadüften öte bir gelişme olarak kabul edilmelidir.

2. 2. Tam Üyelik Olasılıklarının Taraflar Arasındaki Ticaret Hacmi Açısından Değerlendirilmesi

Avrupa Birliği'ne tam üyelik sürecinde tam üyeliğe aday ülke ile Avrupa Birliği arasındaki ticaret hacminin önemli ve belirleyici bir gösterge olduğu düşüncesinden hareketle Batı Balkan ülkeleri, Türkiye ve Avrupa Birliği arasındaki ticaretin seyri incelenmeye değer görülmüştür.

Avrupa Birliği, Batı Balkanlar'da 1992 yılından itibaren yaşanmaya başlayan siyasi istikrarsızlıklar ve savaş nedeniyle 1990'lı yılların ikinci yarısına kadar bölge ülkeleriyle ticari ilişkilerine gereken önemi verememiştir. Taraflar arasındaki ticari ilişkilerin canlandırılması için uygun ortam ancak 1995 yılında imzalanan Dayton Barış Antlaşmaları sonrasında *Royaumont Süreci*'nin başlatılmasıyla oluşmaya başlamıştır.

Tablo 5'ten, incelenen 1997-2001 yılları arasında Avrupa Birliği'nin Batı Balkan ülkeleri ile dış ticaret hacminin artış eğilimi sergilediği görülmektedir. Dış ticaret hacmindeki artış eğiliminin 1999 yılında azaldığı fark edilmektedir. İhracatta ve ithalatta 1999 yılında yaşanan azalmayı Kosova savaşına ve sonrasındaki istikrarsız ortama bağlamak mümkündür. Tablo'dan Avrupa Birliği-Batı Balkan ülkeleri dış ticaretinin Avrupa Birliği lehine dış ticaret fazlası verdiği görülmektedir. İncelenen dönemde Batı Balkan ülkelerinin Avrupa Birliği'nin toplam ihracatı içindeki payı ortalama %0.43, toplam ithalatı içindeki payı ortalama %0.20'dir. Batı Balkan ülkeleri arasında Avrupa Birliği ile en fazla ticaret hacmine sahip olan ülke Hırvatistan'dır. Avrupa Birliği Batı

Balkan ülkeleriyle dış ticaretinin yaklaşık yarısını Hırvatistan ile gerçekleştirmektedir.

Tablo 5: Avrupa Birliği'nin Batı Balkan Ülkeleri ve Türkiye ile Dış Ticareti (milyar dolar)

Ülkeler	İhracat					İthalat					
	1997	1998	1999	2000	2001	1997	1998	1999	2000	2001	
-Arnavutluk	0.59	0.62	0.73	0.74	0.96	1.10	0.23	0.25	0.25	0.25	0.31
-Bosna- Hersek	0.86	0.95	1.03	1.05	5.03	0.18	0.28	0.40	0.49	0.55	
-Hırvatistan	5.40	5.31	4.41	4.36	1.00	2.04	2.25	2.10	2.10	2.30	
-Makedonya	0.92	0.99	1.24	1.22	2.23	0.56	0.68	0.63	0.68	0.58	
-Yugoslavya											
Federal Cum.	1.97	1.90	1.30	1.66	10.32	1.17	1.14	0.62	0.75	0.98	
-Batı Balkan Ülkeleri	9.74	9.77	8.71	9.03	19.12	4.18	4.60	4.00	4.27	4.72	
-Türkiye	24.82	24.09	22.87	28.77	2,296.20	13.49	15.17	16.95	17.14	19.06	
-Toplam ihr. ve ith.	2,094.00	2,153.50	2,219.40	2,284.00	0.45	1,974.30	2,063.10	2,157.50	2,287.20	2,247.40	
-Batı Balkan Ülkeleri ile ihr. ve ith. (%)	0.46	0.45	0.39	0.40	0.83	0.21	0.22	0.18	0.19	0.21	
-Türkiye ile ihr. ve ith. (%)	1.19	1.11	1.03	1.26		0.68	0.73	0.78	0.75	0.85	

Kaynak: IMF-Direction of Trade Statistics, Mart 2003 verileri kullanılarak derlenmiştir.

Tablo 5'te inceleme konusu yapılan dönem, Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki Gümrük Birliği'nin işlerlik kazandığı döneme isabet etmektedir. Sözkonusu dönemde Avrupa Birliği'nin Türkiye ile dış ticaret rakamları incelendiğinde, Avrupa Birliği'nin Türkiye'den gerçekleştirdiği ithalatın artış eğilimi içinde olduğu görülmektedir. Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye gerçekleştirdiği ihracatta özellikle 1999 ve 2001 yıllarındaki düşüşler göze çarpmaktadır. Bu düşüşleri, sözü edilen yıllarda Türkiye'de yaşanan ekonomik krizlerle ilişkilendirmek mümkündür. 2001 yılında Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye gerçekleştirdiği ihracatta yaşanan büyük düşüş ile birlikte

Türkiye'nin ihracatının ithalatını karşılama oranının 1'e yaklaştığını da belirtmek gerekmektedir.

Avrupa Birliği'nin Batı Balkan ülkeleri ve Türkiye ile gerçekleştirdiği dış ticarete ilişkin genel bir değerlendirme yapılacak olursa; Avrupa Birliği'nin Batı Balkan ülkelerine yönelik olarak geliştirdiği politika girişimlerinin taraflar arasındaki ticaret hacmini arttırmaya başlamış olduğu ifade edilmelidir. Son yıllarda kaydedilen ticaret artışlarına rağmen, 1990'lı yıllar boyunca siyasi ve ekonomik istikrarsızlıkların hüküm sürdüğü Batı Balkan ülkelerinin Avrupa Birliği için güçlü ticari partnerler olmaktan uzak oldukları kabul edilmelidir. *İstikrar ve Ortaklık Antlaşmaları*'nin öngördüğü serbest ticaret bölgesi oluşumunun taraflar arasındaki ticareti arttırıcı rol oynaması beklenmektedir. Makedonya ile imzalanan *İstikrar ve Ortaklık Antlaşması* 10 yıl içinde, Batı Balkan ülkeleri arasında Avrupa Birliği ile dış ticareti en gelişmiş ülke olan Hırvatistan ile imzalanan *İstikrar ve Ortaklık Antlaşması* ise 6 yıl içinde taraflar arasında bir serbest ticaret bölgesi oluşturmayı amaçlamaktadır.

Avrupa Birliği'nin Aralık 1999'dan itibaren tam üye adayı olan Türkiye ile ticari ilişkileri, Batı Balkan ülkeleri ile oluşturmaya çalıştığı ticari ilişkilerinden çok daha güçlüdür. İncelenen dönemde Avrupa Birliği'nin toplam ihracatı içinde potansiyel aday ülkeler olarak tanımlanan beş Batı Balkan ülkesinin payı ortalama %0.43 iken, Türkiye'nin payı ortalama %1.08'dir. Avrupa Birliği'nin toplam ithalatı içindeki Batı Balkan ülkelerinin payı ortalama %0.20, Türkiye'nin payı ortalama %0.76'dır. Bu farklılığın, Türkiye ekonomisinin GSYİH büyüklüğünden ve taraflar arasındaki Gümrük Birliği ilişkisinden kaynaklandığı düşünülmelidir.

2. 3. Tam Üyelik Olasılıklarının Avrupa Birliği'nin Kurumsal Yapılanması ve İşleyişi Açısından Değerlendirilmesi

Avrupa Birliği genişleme süreçleri, Avrupa Birliği'nin kurumsal yapılanmasıyla ilgili bir dizi değişikliği de beraberinde getirmektedir. Avrupa Birliği tam üye olarak kabul ettiği ülkelere kendi kurumlarında yer açmaktadır. Avrupa Birliği'nin Orta ve Doğu Avrupa ülkeleriyle yaşadığı son genişleme sürecine kadar kurumlardaki yeniden yapılanma sorunsuz bir biçimde gerçekleşmiştir. Son genişleme sürecinin kapsamındaki ülke sayısının fazla olması ve süreçte yer alan ülkelerin siyasi ve ekonomik altyapılarının Avrupa Birliği ülkeleriyle yeterince uyumlu olmaması, kurumsal yapılanmadaki değişiklik sürecinin sancılı geçmesine neden olmuştur. Bu değişiklik sürecinde en güçlü direnci İrlanda'nın gösterdiği ve bu nedenle kurumsal yapılanmayı

tamamen değiştiren Nice Antlaşması'nın gecikmeli olarak ancak 1 Şubat 2003 tarihinde yürürlüğe girebileceği hatırlanmalıdır.

Avrupa Birliği, tam üye adayı Türkiye ve potansiyel aday ülkeler olarak tanımlanan Batı Balkan ülkeleri ile genişleme kararı aldığı anda yeni bir kurumsal yapılanmaya gereksinim doğacaktır. Tablo 6'da Batı Balkan ülkeleri ve Türkiye'nin Avrupa Birliği kurumlarındaki olası temsil dereceleri, Nice Antlaşması ile oluşturulan kurumsal yapılanma gözönüne alınarak tahmin edilmeye çalışılmıştır.

Tablo 6: Batı Balkan Ülkeleri ile Türkiye'nin Nüfus Göstergeleri ve Avrupa Birliği Kurumlarındaki Olası Temsil Dereceleri

Ülkeler	Nüfus (2001, milyon)	Bakanlar Konseyi'ndeki Nitelikli Oy Sayıları	Avrupa Parlamentosu'ndaki Sandalye Sayısı
-Arnavutluk	3	7	12
-Bosna-Hersek	4	7	12
-Hırvatistan	4	7	12
-Makedonya	2	4	7
-Yugoslavya Federal Cum.	11	12	22
-Türkiye	66	29	72
Toplam	90	66	137

Kaynak: Nüfus bilgileri, The World Bank, *World Development Indicators*, Washington, Nisan 2003, adlı kaynaktan alınmış; ülkelerin Avrupa Birliği kurumlarındaki olası temsil dereceleri ise Nice Antlaşması ile oluşturulan kurumsal yapılanma gözönüne alınarak tahmin edilmiştir.

Tablo 6'dan, Batı Balkan ülkelerinin tam üyelikleriyle birlikte 481 milyon olan 27 üyeli Avrupa Birliği nüfusunun 506 milyona yaklaşacağı ortaya çıkmaktadır. Türkiye'nin tam üyeliği de gözönüne alındığında rakam 572 milyona ulaşmaktadır. Batı Balkan ülkelerinin tam üyelikle birlikte Bakanlar Konseyi'nde toplam 37 nitelikli oya sahip olacakları, Avrupa Parlamentosu'nda toplam 65 parlamenterle temsil edilecekleri tahmin edilebilir. Türkiye'nin tam

üye olması durumunda Bakanlar Konseyi'nde 29 nitelikli oya, Avrupa Parlamentosu'nda 72 parlamentere sahip olacağı öngörülebilmektedir.

Nice Antlaşması Bulgaristan ve Romanya'nın tam üye olacakları 2007 yılında Komisyon'un yapılanmasında değişikliğe gitmeyi öngörmüş ve yeni Komisyon yapılanmasına ilişkin değişiklik kararının Bulgaristan ve Romanya'nın tam üyelikleri sürecinde alınacağını hükme bağlamıştır. Gelecekteki Komisyon yapılanması şu an için kesinlik kazanmadığından Batı Balkan ülkeleri ve Türkiye'nin Komisyon'daki temsil derecelerine ilişkin tahminde bulunulmamıştır.

Bakanlar Konseyi'ndeki nitelikli oy sayılarına ve Avrupa Parlamentosu'ndaki sandalye sayılarına ilişkin tahminler ülke bazına indirildiğinde Arnavutluk, Bosna-Hersek ve Hırvatistan'ın İrlanda ve Litvanya ile, Makedonya'nın Slovenya ile, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin Yunanistan ile, Türkiye'nin Fransa, İtalya ve İngiltere ile eşit temsil hakkına sahip olacağı öngörüsünde bulunulabilir.

Batı Balkan ülkeleri ile Türkiye'nin Avrupa Birliği kurumlarındaki olası temsil dereceleriyle ilgili genel bir değerlendirme yapmak gerekirse; toplam nüfusları yaklaşık 25 milyon olan Batı Balkan ülkelerinin tam üyeliklerinin, Avrupa Birliği kurumlarında temsil üstünlüğüne sahip olan ülkelerin, kurumların işleyişindeki etkinliklerini tehlikeye sokmayacağı ifade edilmelidir. Fakat aynı saptamayı Türkiye için yapmak mümkün değildir. 2001 yılı itibarıyla 66 milyonluk nüfusa sahip olan Türkiye'nin Avrupa Birliği bütünleşme sürecinin merkez ülkeleri ile eşit düzeyde temsil edileceği veri olarak kabul edilebilir. Dünya Bankası'nın 2003 yılı projeksiyonlarına göre (WORLD BANK, 2003) 2001-2015 yılları arasında Türkiye nüfusunun ortalama yıllık %1.1 oranında artacağı, 2001 yılı itibarıyla 82 milyon olan Almanya nüfusunun yıllık ortalama %0.2 azalacağı gözönüne alındığında, şu anda Almanya'nın sahip olduğu Avrupa Birliği kurumlarındaki temsil üstünlüğüne Türkiye'nin sahip olacağını öngörmek yanlış olmayacaktır.

3. BATI BALKAN ÜLKELERİ İLE TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ'NİN BÜTÜNLEŞME SÜRECİNDEKİ YERLERİ

Avrupa Birliği-Batı Balkan ülkeleri ilişkileri *İstikrar Paketi* ile tamamen farklı bir boyut kazanmıştır. *İstikrar Paketi* çerçevesinde şekillenen *İstikrar ve Ortaklık Antlaşmaları* ile Batı Balkan ülkelere Avrupa Birliği'ne tam üyelik perspektifi sunulmaktadır. *İstikrar Paketi*'nde Avrupa Birliği'ne tam üyelik için potansiyel aday ülkeler olarak tanımlanan Batı Balkan ülkelerinin çok yakın bir

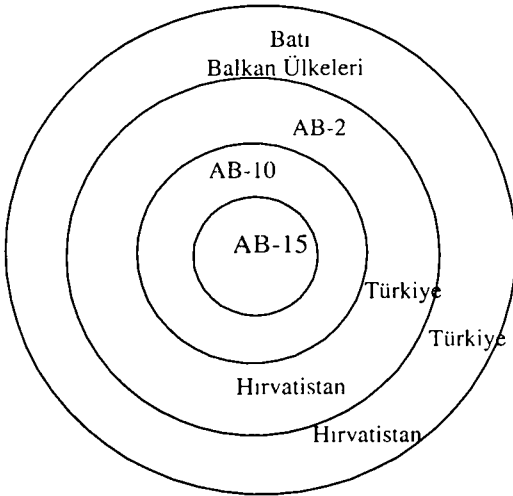
gelecekte aday ülke statüsü elde edecekleri açıktır. Komisyon'un Hırvatistan'ın tam üyelik başvurusuna cevaben hazırlamakta olduğu Avis'de açıklayacağı görüş, diğer Batı Balkan ülkelerinin aday üyelik ve tam üyelik süreçleri ile ilgili de önemli ipuçları verecektir.

Türkiye ise aday ülke olarak tanındığı 10 Aralık 1999 tarihinden itibaren Avrupa Birliği'nin genişleme süreci içinde yer almaktadır. Ancak Türkiye henüz tam üyelik görüşmeleri başlatılmadığı için genişleme sürecinde diğer aday ülkelerle eşit konuma sahip değildir.

Avrupa Birliği'nin içinde bulunduğu genişleme süreci gözönünde bulundurularak, tam üye adayı olan Türkiye'nin ve tam üyelik için potansiyel aday ülkeler olarak tanımlanan Batı Balkan ülkelerinin Avrupa Birliği'nin bütünleşme sürecindeki yerleri, Şekil 1 aracılığıyla ortaya konmaya çalışılmıştır.

Şekil 1, Tek Merkezli İççe Geçmiş Halkalar (Europe of Concentric Circles) Yaklaşımı (CEPR, 1995:56-58) benimsenerek geliştirilmiştir. Tek Merkezli İççe Geçmiş Halkalar Yaklaşımı belirli noktalarda birbirleriyle çatışan bütünleşme ve genişleme hedeflerinin uyumlaştırılmasına yardımcı olan bir yaklaşımdır. Söz konusu Yaklaşım, Avrupa Birliği'nin bütünleşme sürecini derinleştirirken aynı zamanda genişleyebileceği görüşünü benimsemektedir. Tek Merkezli İççe Geçmiş Halkalar Yaklaşımı'na göre ana çekirdek, kurucu Antlaşmalar'da tanımlanan bütünleşme hedeflerine ulaşmak için gereken kriterleri sağlamış olan üye ülkelerden oluşmaktadır. Ana çekirdeğin dışındaki ilk halkada, bütünleşme hedeflerine ulaşma konusunda ana çekirdek ülkelerinin performansına henüz ulaşamamış ülkeler bulunmaktadır. Ana çekirdeği çevreleyen ikinci halkada, bütünleşme sürecine orta vadede katılması öngörülen ülkeler; üçüncü halkada ise Avrupa Birliği'nin ortak üyeleri yer almaktadır.

Şekil 1: Batı Balkan Ülkeleri ile Türkiye'nin Avrupa Birliği'nin Bütünleşme Sürecindeki Yerleri

Tek Merkezli İççe Geçmiş Halkalar Yaklaşımı benimsenerek geliştirilmiş olan Şekil 1'de, Avrupa Birliği bütünleşme sürecinin ana çekirdeğini mevcut 15 üye ülkenin oluşturduğu düşünülmüştür. Avrupa Birliği'ne 1 Mayıs 2004 tarihinde katılacak olan Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Slovenya, Slovakya, Estonya, Letonya, Litvanya, Güney Kıbrıs ve Malta ana çekirdeğin etrafındaki ilk halkada yer almaktadır.

Ana çekirdeğin çevresindeki ikinci halkaya Avrupa Birliği'ne 2007 yılında tam üye olacak olan Bulgaristan ve Romanya dahil edilmiştir. Türkiye'ye ise sahip olduğu aday ülke statüsü nedeniyle Bulgaristan ve Romanya ile birlikte ikinci halkada yer verilebilir. Fakat, Avrupa Birliği ile tam üyelik görüşmelerine henüz başlamamış olması nedeniyle Türkiye için Batı Balkan ülkeleriyle birlikte en dıştaki halkada kalma olasılığı da sözkonusu olabilir. Türkiye'nin Avrupa Birliği'nin bütünleşme sürecini temsil eden halkalardan hangisinde yer alacağı, Aralık 2004 Zirvesi'nde alınacak karar ile kesinleşecektir.

Avrupa Birliği'nin tam üyelik için potansiyel aday ülkeler olarak tanımladığı Batı Balkan ülkeleri ise en dıştaki halkada yer almaktadır. Batı Balkan ülkelerinden biri olan Hırvatistan'ın da potansiyel aday ülke sıfatıyla en dıştaki halkada yer almasının uygun olduğu düşünülebilir. Ancak Hırvatistan'ın tam üyelik başvurusuna istinaden Komisyon tarafından hazırlanmakta olan Avis'deki görüşler olumlu olduğu takdirde, Hırvatistan ana çekirdeği

çevreleyen ikinci halkadaki ülkelerden biri olacaktır. Hırvatistan'ın tam üyelik başvurusunu diğer Batı Balkan ülkelerinin başvurularının izleyeceğinden şüphe duyulmamalıdır.

Sonuç olarak; Aralık 2004 Zirvesi'nde Türkiye ile tam üyelik görüşmelerinin başlatılmasına ilişkin herhangi bir tarih belirlenmediği takdirde Türkiye, Avrupa Birliği'nin bütünleşme ve genişleme süreçlerindeki öncelikli konumunu kaybedecektir. Bu durumda Avrupa Birliği'nin bütünleşme ve genişleme dinamikleri açısından önceliği Batı Balkan ülkelerinin alacağını öngörmek, yersiz bir endişe olmayacaktır.

Avrupa Birliği'nin yakın gelecekteki gündemini ise üye ülkeler, üye olmakta olan ülkeler ve üye olmaları beklenen ülkelerle birlikte bütünleşme sürecinde derinleşmeyi başarıyla sağlayabilmek oluşturacaktır.

SONUÇ

Avrupa Birliği soğuk savaşın sona ermesiyle birlikte başlayan dönüşüm ve yeniden yapılanma sürecinde Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri için geliştirdiği etkin politikaların benzerlerini Batı Balkan ülkeleri için hayata geçirememiştir. 1990'lı yılların başlarında eski Yugoslavya Cumhuriyetleri'nin bağımsızlıklarını ilan etmeleriyle başlayan çözülme süreci, Batı Balkanlar bölgesinde yaklaşık on yıl süren siyasi istikrarsızlıkları beraberinde getirmiştir. Avrupa Birliği'nin Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası kapsamında başlattığı girişimler, bölge ülkeleri arasında yaşanan savaşları önleme konusunda yetersiz kalmıştır. Avrupa Birliği kriz önleme ve çözme konusundaki yetersizliğini, bölge ülkelerinde siyasi istikrarı tesis etme çabalarıyla gidermeye çalışmıştır.

Avrupa Birliği bölge ülkelerinde siyasi istikrarı tesis etme konusunda da uzun süre etkin bir politika geliştirememiştir. Avrupa Birliği, başarıları tartışmalı olan birçok politika girişiminden sonra siyasi ve ekonomik istikrarın sağlanması için önemli bir teşvik unsuru içeren *İstikrar ve Ortaklık Antlaşmaları* aracılığıyla Batı Balkan ülkeleriyle ilişkilerine farklı bir boyut kazandırmıştır. Avrupa Birliği'nin istikrar için benimsediği teşvik unsuru Avrupa Birliği'ne tam üyelik perspektifidir. Avrupa Birliği'nin Batı Balkan ülkelerindeki siyasi istikrarı tam üyelik perspektifi ile sağlamaya çalışması, bundan sonraki genişleme süreçlerine dahil olabilecek ülkelerle ve ülkelerin taşınması gereken özelliklerle ilgili çeşitli tartışmalar yaratabilecektir.

Batı Balkan ülkelerinin Avrupa Birliği'ne tam üyelik sürecinde Türkiye ile kıyaslandıklarında kolay hazmedilebilecek ülkeler pozisyonuna sahip oldukları düşünülebilir. Türkiye'nin tam üyeliğinin özellikle kurumsal yapılanmada önemli değişiklikleri beraberinde getireceği açıktır. Türkiye'nin

tam üyeliği mevcut kurumsal yapılanmadaki güç dengesini Türkiye lehine değiştirecektir.

Avrupa Birliği'nin Türkiye'yi de kapsayan son genişleme süreci ve Batı Balkan ülkeleri için çizmeye başladığı tam üyelik rotası gözönüne alındığında, bu aşamadan sonra Avrupa Birliği açısından önem kazanan konunun bütünleşme ile genişlemeyi uyumlaştırmak olacağı açıkça ortaya çıkmaktadır. Avrupa Birliği'nin bu kadar fazla sayıda üye ülkeyle bütünleşme sürecinde derinleşme hedeflerine nasıl ulaşacağı sorusu yanıt beklemektedir.

Avrupa Birliği'nin Türkiye ile birlikte Batı Balkan ülkelerini de tam üyeliğe kabul etmesi durumunda, Avrupa coğrafyasında yer alan ülkelerin neredeyse tamamı Avrupa Birliği üyesi olacaktır. Yakın gelecekte, öncelikle Ukrayna ve Moldova olmak üzere Rusya ve Rusya'ya komşu ülkelerin de Avrupa Birliği'ne tam üyeliğe başvuracakları öngörüsünde bulunulabilir. Bu durumda Avrupa Birliği'ne tam üye olan her ülke bütünleşme sürecinde farklı hızlara sahip olacaktır. Hızlardaki farklılıklar bütünleşme sürecinde farklı düzeylerin oluşmasına neden olacaktır. Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin farklı bütünleşme düzeylerinde yer almaları ise Avrupa Birliği'nin varlığını ve var olma gerekçelerini sorgulanır hale getirebilecektir.

Kaynakça

- AGENCE EUROPE (1999), no:7439.
- BOKOVA, Irina (2002), "Integrating Southeastern Europe into the European Mainstream," *Journal of Southeast European and Black Sea Studies* (Vol:2, No 1): 23-42.
- CAMERON, Fraser/KINTIS, Andreas (2001), "Southeastern Europe and the European Union," *Journal of Southeast European and Black Sea Studies* (Vol:1,No.2): 94-112.
- CEPS (1999), *A System for Post-War South-East Europe* (Brussels: Working Document, No:131).
- CEPR (1995), *Flexible Integration* (London: Monitoring European Integration Series, No:6).
- CLUB OF THREE (2000), *The Balkans and New European Repsonsibilities* (Brussels: Document on the Special Meeting of the Club of Three).
- EUROPEAN COMMISSION (1999), *The Stabilisation and Association Process for Countries of South-Eastern Europe* (Brussels: COM(1999) 235 final).
- EUROPEAN COMMISSION (2000), *1991-1999 EU Assistance to Southeastern Europe and Western Balkans-Figures* (Brussels).
- EUROPEAN COMMISSION (2002), "The Western Balkans in Transition," *European Economy* (Brussels).
- FRIIS, Lykke (1997), *When Europe Negotiates. From Europe Agreements to Eastern Enlargement?* (Copenhagen: University of Copenhagen).
- FRIIS, Lykke/ MURPHY Anna (2000), "Turbo-Charged Negotiations': The EU and the Stability Pact for South Eastern Europe," *Journal of European Public Policy* (Vol:7, No:5): 767-786.
- GLIGOROV, Vladimir (2001), "Notes on the Stability Pact," *Journal of Southeast European and Black Sea Studies* (Vol:1, No 1): 12-19.
- http://europa.eu.int/comm/external_relations/see

http://europa.eu.int/comm/external_relations/news/01-00/ip-00-65.htm

http://europa.eu.int/comm/europeaid/projects/cards/financial_en.htm

<http://royaumont.lrf.gr>

IMF (2003), *Direction of Trade Statistics*.

KEKIC, Laza (2001), "Aid to the Balkans: Addicts and Pushers," *Journal of Southeast European and Black Sea Studies* (Vol:1, No 1): 20-40.

PHINNEMORE, David (2003), "Stabilisation and Association Agreements: Europe Agreements for Western Balkans?," *European Foreign Affairs Review* (Vol:8, No:1): 77-103.

WORLD BANK (2003), *World Development Indicators*.